

Судова практика з питань господарсько-торговельної діяльності

Значення судової практики в правовому регулюванні господарсько-торговельної діяльності не викликає сумнівів. Свідомством цього є безліч науково-практичних конференцій, що відбуваються з долученням працівників судової системи, на яких розглядаються важливі питання правової регламентації будь-яких сторін економічного життя країни, адже господарське судочинство України має вже двохсотлітню історію яка усі ці роки була спрямована на регулювання перш за все господарсько-торговельної діяльності.

Важливість судової практики наразі настільки значима, що на думку В.К.Мамутова вже пора визнати судову практику одним із джерел права, хоча б стосовно господарського права [1, с.188], адже яким би обширним не було законодавство, воно не може передбачити всі нюанси спірних ситуацій, що виникають на практиці. На те, що господарські суди наразі є важливим чинником розвитку ринкової економіки України звертає увагу М.Д. Сердюк [2, с.8]. Зазначене свідчить про актуальність дослідження судової практики розгляду спорів, пов'язаних із здійсненням господарсько-торговельної діяльності.

Мета цієї статті: проаналізувати судову практику з питань господарсько-торговельної діяльності, виявити існуючі проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Певною специфікою господарсько-торговельної діяльності є її здійснення як за участю резидентів, так і за участю нерезидентів, адже саме торговельні відносини були першими відносинами між країнами, що сприяло розвитку міжнародних економічних відносин та росту економіки в усьому світі.

Тому Вищим господарським судом України було здійснено узагальнення практики застосування господарськими судами норм міжнародного приватного права та міжнародних угод при вирішенні господарських спорів. Зокрема було

зроблено узагальнення судової практики вирішення господарськими судами окремих категорій спорів за участю нерезидентів від 01.01.2009р. [3], яким було встановлено, що господарськими судами, в основному, вірно застосовуються норми законодавства, що регулюють зазначені правовідносини. При цьому, господарські суди вірно виходили з встановленої ч. 3 ст. 4 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991р. № 1798-XII (далі ГПК України) пріоритетності застосування правил міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Узагальнення показало, що предметом спору у справах цієї категорії були вимоги щодо визнання договорів недійсними, розірвання договору, стягнення заборгованості, визнання права власності, усунення перешкод у користуванні власністю, витребування майна з чужого незаконного володіння тощо. Причинами ж виникнення спорів були, переважно, неналежне виконання договірних зобов'язань однією із сторін або невідповідність правочину закону.

Причинами виникнення спорів у сфері господарсько-торговельної діяльності здебільшого є невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань як з боку вітчизняних господарюючих суб'єктів, такі з боку підприємств-нерезидентів. Найбільш проблемним питанням при вирішенні спорів цієї категорії є питання визначення підсудності спору та вибору права, яке належить застосовувати до спірних правовідносин.

Аналіз спорів свідчить, що, розглядаючи справи, пов'язані з неналежним виконанням договірних зобов'язань, господарські суди вирішували питання щодо підсудності (підвідомчості) спорів господарському суду та вибору права, що підлягає застосуванню, виходячи з умов відповідних договорів (контрактів), що відповідає приписам статей 5, 43, 44 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Так, рішенням господарського суду від 02.08.2007 р. у справі № 43/232пд, позовні вимоги «RANMAC ASSOCIATES LIMITED» (м.Лондон) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Євроопт» (м.Донецьк) про визнання контракту на поставку розірваним та про стягнення суми попередньої оплати та збитків у вигляді упущеної вигоди задоволене у зв'язку з невиконанням відповідачем

своїх зобов'язань. Судом відповідно до статей 32, 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» застосовано чинне законодавство України, що регулює спірні відносини між сторонами, в зв'язку з визначенням матеріального права у контракті. Рішення не оскаржувалось[4].

Отже, для правильного вирішення спору необхідно встановити можливість його розгляду у господарських судах України з урахуванням умов не тільки контрактів, а й міжнародних угод України з державою, резидентом якої є одна із сторін у справі.

У справі за позовом ВАТ «Дніпропетровський тепловозремонтний завод», м. Дніпропетровськ, до Фірми «SystemOne LTD.» (Латвія) про стягнення заборгованості за контрактом рішенням господарського суду Дніпропетровської області позов задоволене. Вирішуючи спір за законодавством України, господарський суд виходив з того, що п. 7.2 Контракту передбачено, що при виникненні спірних питань між сторонами контракту спір підлягає розгляду в господарському суді на території і з застосуванням законодавства країни за місцезнаходженням позивача.

З огляду на наведене та норми Договору між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23.05.1995р. [5], справа підлягала розгляду в господарському суді Дніпропетровської області за місцезнаходженням позивача. Рішення не оскаржувалось.

Також судом при вирішенні спору застосовуються положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу від 11.04.1980 р. [6]. Відповідно до п. 1 ст. 63, ст. 64 Конвенції, продавець може заявити про розірвання договору, якщо невиконання покупцем будь-якого з його зобов'язань за договором або за цією Конвенцією є істотним порушенням договору, або якщо покупець не виконує протягом додаткового строку, встановленого продавцем, свого зобов'язання сплатити ціну чи прийняти поставку товару, або заявляє про те, що він не зробить цього протягом

встановленого таким чином строку. Виходячи з цього позов задоволено та при перегляді рішення залишено в силі.

Аналіз судової практики свідчить про те, що досить неоднозначно господарські суди підходять до вирішення питання щодо підсудності спору та вибору права, що підлягає застосуванню, виходячи з умов відповідного договору (контракту).

Так, рішенням господарського суду позовні вимоги Компанії «OBST SA» (Швейцарія) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Поліграфічне підприємство «Експрес» (Україна) про стягнення суми заборгованості за поставлений товар з урахуванням процентів за користування чужими грошовими коштами, штрафу та пені за несвоєчасне використання грошового зобов'язання задоволене. Судове рішення мотивоване порушенням Покупцем умов Договору, а також норм, що регулюють загальні умови виконання зобов'язань та правила виконання договорів купівлі-продажу (поставки) за матеріальним правом Швейцарії.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано, провадження у справі припинено на підставі п.1 ст.80 ГПК України, оскільки сторонами у зовнішньоекономічному контракті передбачено розгляд справи компетентним судовим органом за юридичною адресою позивача-нерезидента: сторони контракту домовилися про розгляд спору судом Швейцарії згідно з матеріальним правом Швейцарії.

Судова колегія апеляційного господарського суду зазначила, що згідно із ст. 4 ГПК України, господарський суд має право застосовувати норми права інших держав, але тільки у випадках, прямо передбачених у законі або міжнародному договорі (конвенції, ратифікованій обома державами, двосторонній угоді між цими державами), а не в зовнішньоекономічному контракті. В спірному контракті сторони передбачили свою юрисдикцію справи у спорі за участю іноземного підприємства, яка є арбітражним застереженням, що є умовою контракту і одностороння відмова від виконання якої не допускається. Тому судом першої інстанції помилково визначено підсудність спору українському суду.

Вищий господарський суд України не погодився з позицією апеляційної інстанції, зазначивши, що апеляційний господарський суд не застосував положення ст. 104 ГПК України, згідно з якою порушення або неправильне застосування норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо це порушення призвело до прийняття неправильного рішення.

Так, позивач повідомлявся про час та місце розгляду справи за адресою його представника в Україні. Як вбачається з матеріалів справи, позивачу було відомо про час та місце розгляду справи і він брав участь у судових засіданнях та користувався іншими процесуальними правами для забезпечення правильного вирішення спору, тому залишив рішення суду першої інстанції у силі.

Компетенцію господарських судів у справах за участю іноземних підприємств і організацій наразі встановлено ст. 124 ГПК України, згідно якої підсудність справ за участю іноземних суб'єктів господарювання визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Вбачається, що для більш чіткого визначення в законодавстві питань підвідомчості та підсудності господарських спорів за участю іноземних суб'єктів господарсько-торговельної діяльності необхідно внести відповідні зміни до ст.124 ГПК України, що встановлює підсудність господарським судам справ за участю іноземних суб'єктів господарювання виклавши її в наступній редакції:

«Господарські суди розглядають справи за участю іноземних суб'єктів господарювання, якщо: 1) місцезнаходженням іноземного суб'єкта господарювання є територія України; 2) місцезнаходженням філії, представництва, іншого відособленого підрозділу іноземного суб'єкта господарювання є територія України; 3) іноземний суб'єкт господарювання має на території України нерухоме майно, щодо якого виник спір.

Підвідомчість і підсудність справ за участю іноземних суб'єктів господарювання визначається за правилами, встановленими статтями 12-17 цього Кодексу».

Одним з важливих питань при розгляді спорів, пов'язаних із здійсненням господарсько-торговельної діяльності є також питання щодо застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань. Зокрема стосовно валюти зобов'язання.

Так, грошовим, за змістом статей 524, 533-535, 625 Цивільного кодексу України від 16.01.2003р. № 435-IV в редакції від 15.04.2014р. № 1206-VII (далі ЦК України), є виражене в грошових одиницях (*національній валюті України чи в грошовому еквіваленті в іноземній валюті*) зобов'язання сплатити гроші на користь іншої сторони, яка, відповідно, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Однак, незважаючи на чітке визначення в законі на можливість застосування у договорах грошового еквіваленту в іноземній валюті при розгляді справ у суді неоднаково застосовуються вказані норми, що змусило Вищий господарський суд України надати відповідні роз'яснення у Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 14 від 17.12.2013р. «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» в редакції Постанови Пленуму Вищого господарського суду України [№ 6 від 10.07.2014р.](#)[7], згідно абз. 3 п.п. 1.1. п.1 якої, грошове зобов'язання виражається в грошових одиницях України або в грошовому еквіваленті в іноземній валюті.

Зокрема, доволі спірниму судовій практиці є застосування відповідальності за порушення грошових зобов'язань, визначених в іноземній валюті, у відносинах між резидентами України.

Так, згідно ч.2 ст. 533 ЦК України якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти наденьплатежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом.

Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом (ч.2 ст. 192 ЦК України). Ч.3 ст. 533 ЦК України визначає, що використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом.

Відповідно ж до ч.2 ст. 198 [Господарського кодексу України](#) № 436-IV від 16.01.2003р. в редакції від 14.10.2014р. № 1701-VII (далі ГК України) грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній валюті відповідно до законодавства.

За п. 3.3 ст. 3 [Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»](#) № 2346-III від 05.04.2001р. в редакції від 27.03.2014р. № 1170-VII гривня як грошова одиниця України (національна валюта) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів.

Відповідно до ч.1 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 [від 19.02.1993р.](#) в редакції від 12.08.2014р. № 1636-VI валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено цим Декретом, іншими актами валютного законодавства України.

Положення ч.2 ст. 533 ЦК України та ч.2 ст. 198 ГК України містять однакові за змістом приписи про необхідність виконання грошового зобов'язання між резидентами України виключно у валюті України (валюта платежу), крім випадків отримання стороною цього зобов'язання відповідної ліцензії Національного банку України відповідно до вимог Декрету Кабінету

Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Отже, незважаючи на загальне правило про можливість використання іноземної валюти як еквіваленту грошового зобов'язання у відносинах між резидентами, докладний аналіз положень ГК України та інших нормативно-правових актів підтверджує можливість застосування заходів відповідальності за порушення грошових зобов'язань, визначених в іноземній валюті, лише в національній валюті України (гривнях) за офіційним курсом Національного банку України на день заявлення відповідної вимоги. Виключенням є випадки, коли стороною зобов'язання, у якому виник спір, одержано відповідну ліцензію Національного банку України.

Якщо за умовами договору сума платежу, що визначена в іноземній валюті, на день виникнення у відповідача грошового зобов'язання перераховується у гривню і в подальшому на день фактичної сплати коштів згідно з таким перерахунком не змінюється, тобто залишається гривневим, то з моменту перерахунку боржник відповідно до ч.2 ст. 625 [ЦК України](#) зобов'язаний на вимогу кредитора сплатити борг з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення виконання даного зобов'язання.

Вбачається, що з урахуванням досить значного часу, що на практиці витрачає державний виконавець на виконання судового рішення, невирішеним залишилося питання захисту прав та інтересів осіб-резидентів, що в договорі указали гривневий еквівалент іноземної валюти. Якщо діяльність резидента безпосередньо пов'язана з нерезидентами, розрахунки з якими ведуться у іноземній валюті, то неможливість стягнення коштів у іноземній валюті може негативно вплинути на економічний стан суб'єкта господарсько-торговельної діяльності.

Для вирішення зазначеного питання вбачається за необхідне доповнити ст.84 ГПК України частиною 3 наступного змісту:

«При задоволенні позову в якому сума стягнення визначається еквівалентом у іноземній валюті, в резолютивній частині рішення додатково вказуються:

сума, що підлягає стягненню у гривні на момент винесення рішення і розмір суми в іноземній валюті з точним найменуванням цієї валюти;

ставка процентів і (або) розмір неустойки, нарахованих на цю суму; дата, з якої здійснюється їх нарахування, і день, по який вони мають нараховуватися;

обов'язкове посилання на дату на яку здійснюється перерахування суми заборгованості у іноземну валюту згідно курсу НБУ за вказаним рішенням.

Частини 3, 4, 5 ст. 84 відповідно вважати частинами 4, 5, 6 ст. 84».

Для того, щоб зазначена норма діяла на практиці необхідно також внести відповідні зміни до Закону України «Про виконавче провадження», встановивши порядок виконання таких судових рішень з покладанням на державного виконавця обов'язку робити розрахунок суми, що підлягає стягненню на день платежу.

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1. Найбільш спірним питанням щодо спорів за участю іноземних суб'єктів господарювання є визначення їх підвідомчості та підсудності. Для більш чіткого визначення в законодавстві питань підвідомчості та підсудності господарських спорів за участю іноземних суб'єктів господарсько-торговельної діяльності необхідно внести відповідні зміни до ст.124 ГПК України, де встановить критерії підсудності господарським судам справ за участю іноземних суб'єктів господарювання.

2. Для вирішення питання захисту прав та інтересів осіб-резидентів, що в договорі указали гривневий еквівалент іноземної валюти вбачається за необхідне доповнити ст.84 ГПК України частиною 3, де встановити, що в резолютивній частині рішення додатково вказуються: сума, що підлягає стягненню у гривні на момент винесення рішення і розмір суми в іноземній валюті з точним найменуванням цієї валюти; ставка процентів і (або) розмір неустойки, нарахованих на цю суму; дата, з якої здійснюється їх нарахування, і

день, по який вони мають нараховуватися; обов'язкове посилання на дату на яку здійснюється перерахування суми заборгованості у іноземну валюту згідно курсу НБУ за вказаним рішенням.

Для того, щоб зазначена норма діяла на практиці необхідно також внести відповідні зміни до Закону України «Про виконавче провадження», встановивши порядок виконання таких судових рішень з покладанням на державного виконавця обов'язку робити розрахунок суми, що підлягає стягненню на день платежу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мамутов В.К. Значение судебной практики в правовом регулировании хозяйственной деятельности: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «200 років господарського судочинства в Україні. Сучасність і майбутнє», (Одеса, 4-5 грудня 2008р.) / Одеський апеляційний господарський суд; Вищий господарський суд України; Держ. судова адміністрація України; Рада Європи. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 188-195.

2. Сердюк М.Д. Господарські суди – важливий чинник розвитку ринкової економіки України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «200 років господарського судочинства в Україні. Сучасність і майбутнє», (Одеса, 4-5 грудня 2008р.) / Одеський апеляційний господарський суд; Вищий господарський суд України; Держ. судова адміністрація України; Рада Європи. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 8-10.

3. Про узагальнення судової практики вирішення господарськими судами окремих категорій спорів за участю нерезидентів: Вищий господарський суд України; Узагальнення судової практики від 01.01.2009 р. // Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001600-09/page3>.

4. Рішення господарського суду Донецької області від 02.08.2007 р. у справі № 43/232пд // Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/895441>

5. Про ратифікацію Договору між Україною і Латвійською республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: Закон України від 22.11.1995 р. № 452/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 44. – Ст.326 .

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 11.04.1980 // Електронний ресурс [Режим доступу]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_003?test=GqsMfB7.apXVPGiEZig5PBk5HI4dEs80msh8Ie6

7. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. № 14 // Електронний ресурс [Режим доступу] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13>.

Анотація

Хримлі К. О. Судова практика з питань господарсько-торговельної діяльності – Стаття.

У статті представлено аналіз судової практики з питань господарсько-торговельної діяльності. Даний аналіз дозволив виділити певні проблеми, що виникають у правозастосовчій практиці щодо спорів за участю підприємств-нерезидентів, а також проблеми щодо валюти зобов'язання у відносинах за участю резидентів. У статті виявлено недоліки законодавства у зазначеній проблематиці і пропонуються напрямки їх вирішення.

Ключові слова: судова практика, судові спори, господарсько-торговельна діяльність, суперечки у сфері здійснення господарсько-торговельної діяльності.

Аннотация

Хримли Е. А. Судебная практика по вопросам хозяйственно-торговой деятельности. – Статья.

В статье представлен анализ судебной практики по вопросам хозяйственно-торговой деятельности. Данный анализ позволил выделить определенные проблемы, возникающие в правоприменительной практике относительно споров с участием предприятий-нерезидентов, а также проблемы, возникающие относительно валюты обязательства с участием резидентов. В статье выявлены недостатки законодательства в указанной проблематике и предлагаются направления их решения.

Ключевые слова: судебная практика, судебные споры, хозяйственно-торговая деятельность, споры в сфере осуществления хозяйственно-торговой деятельности.

Summary

***Hrymly K.O.* The practice of judicial disputes related to economic and trade activities. - Article.**

The paper presents an analysis of judicial practice on economic and trade activities. This analysis allowed to identify specific problems encountered in law enforcement to disputes involving non-resident companies, as well as problems with currency commitment in relationships involving residents. The article revealed the shortcomings of legislation in this issue and suggests directions to solve them.

Keywords: litigation, litigation, economic and trade activities, the debate in the field of economic and trade activities.